

1770 Mora İsyânının Gelişimi ve Sonuçları

Abdullah Zararsız*

Giriş

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında ilk kez II. Selim devrinde probleme neden olan Lehistan kral seçimi meselesi¹, özellikle 18. yüzyıla gelindiğinde iki devleti sık sık karşı karşıya getirmiştir. Bu meselenin son halkalarından birisi 1763 yılında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Lehistan kralı III. August'un ölümünün ardından II. Katerina, kendi desteklediği adayın kral seçilmesi amacıyla Lehistan'a girmiş, bir süre sonra ülkedeki baskısını arttırarak iç işlerine de karışmaya başlamıştır. Lehistan'da yaşayan Ortodoksların Katoliklerle aynı haklara sahip olmasını sağlamaya çalışan Rusya'ya karşı gelen Leh asilzadelerinden bir kısmı Ruslardan kaçarak Osmanlı ülkesine sığınmıştır. Bu asilzadelerin kendilerine yardım edilmesi karşılığında Podolya topraklarının Osmanlı Devleti'ne bırakılacağını vadetmeleri ve Fransız elçisinin Osmanlı yönetimini savaş için kıskırtması neticesinde, zaten Rusya'ya savaş açmak için fırsat kollayan Sultan III. Mustafa, devlet erkanının direnmesine rağmen henüz hazırlıklar yapılmadan savaş ilanına muvaffak olmuştur.²

Osmanlı Devleti ile kuzeyde Hotin ve Bender civarında mücadele eden Ruslar, Osmanlıları bir başka cephede daha meşgul etmek amacıyla Mora'daki Rumları da ayaklandırmayı planlamıştır.³ 1770 yılı Şubat ayının sonlarında Rus donanmasının Mora kıyılarına gelmesiyle isyan başlamış ve kısa sürede Mora yarımadasının tamamına yayılmıştır. 1770 isyanı ile ilgili bu çalışma, temelde arşiv belgelerine dayanmaktadır. Bunun yanı sıra, özellikle Mora isyanı sırasında bölgede bulunan ve 1786 yılında Mora'daki isyanı ve isyan bastırıldıktan sonra

* Araş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya/TÜRKİYE, abduhahzararsiz@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0002-2071-513X

1 Ahmed Refik, "Sokollu Mehmed Paşa ve Lehistan İntihabı", *TOEM*, nr.35, İstanbul 1331, s. 663-687.

2 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C IV/1, Ankara 2011, s. 357-370.

3 Aynı zamanda II. Katerina, Karadağlılara da mühimmat ve asker desteği vererek onları da isyana teşvik etmiş ve Osmanlıları iç meselelerle oyalamayı amaçlamıştır. Uzunçarşılı, *age*, C IV/1, s. 377.

burada yapılması gereken düzenlemeleri anlattığı bir eser kaleme alan Süleyman Penah Efendi'nin *Mora İhtilali* isimli yazma eseri de arşiv belgelerini desteklemesi ve müellifin gözlemlerini içermesi açısından önemli bir kaynaktır.⁴

İsyanın Gelişimi

Rusların Mora'yı tahriki savaşın ilanından evvel başlamıştır. Türkçe, Arapça ve Farsçayı iyi derecede bilen, Hacı Murad⁵ müstear isimli bir casus, 1765 yılında Mora'ya gelerek bölgenin önde gelenlerinden ve aynı zamanda Mora'nın en zengin kişisi olan Kalamata kocabaşısı Panayotti Benaki isimli şahsı yanına çekmeyi başarmıştır.⁶ Hacı Murad daha sonra da yarımada'nın güneyinde bulunan Manyalıları, isyan etmeleri halinde mühimmat ve asker desteği verileceği vaadiyle ikna etmeyi başarmıştır.⁷ Manyalıların ikna edilmesinin ardından II. Katerina'ya haber gönderilmiş ve Rus donanması geldiği anda ahalinin isyan edeceği bildirilmiştir.⁸

- 4 Söz konusu eser ilk olarak 1942-1943 yıllarında Aziz Berker tarafından tefrika halinde yayınlanmıştır. Aziz Berker, "Mora İhtilali Tarihçesi veya Penah Efendi Mecmuası", *Tarih Vesikaları*, C II/7, s. 63-80; C II/8, s. 153-160; C II/9, s. 228-240; C II/10, s. 309-320; CII/11, s. 385-400; CII/12, s. 473-480, İstanbul 1942-1943; eserin yeni bir neşri tarafımızca yapılmıştır. Süleyman Penah Efendi, *Mora İhtilali (1770)*, haz. Abdullah Zararsız, Ankara 2017; Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde Kamil Kepeci tasnifinde 60/1 numara ile kayıtlı bulunan ve "Mora Vakasına Dair Bir Zatın Yazdığı Tarih" başlığı ile kataloglanan ve Mora isyanına dair bilgiler içeren risale de Süleyman Penah tarafından kaleme alınmıştır.
- 5 Osmanlı kaynaklarında Hacı Murad olarak bilinen bu casusun adı Papasoğlu Mavromihali (Gregorios Papadopoulos)'dir. Birol Gündoğdu, *Ottoman Construction of the Morea Rebellion, 1770: A Comprehensive Study of Ottoman Attitudes to the Greek Uprising*, Toronto Üniversitesi Doktora Tezi, Toronto 2012, s. 227.
- 6 Yuzo Nagata, "Greek Rebellion of 1770 in the Morea Peninsula", *The Memoirs of the Toyo Bunko*, Tokyo 1988, s. 90.
- 7 BOA, *KK.d* 60/1, s. 2; 1768 yılının Ekim ayında Ruslara savaş ilan eden Osmanlı yönetimi, Kasım 1768'de Mora'daki görevlilere gönderdiği emirlerde, gayrimüslim tebaanın elinde memnu olmasına rağmen harp aletleri ve silah bulduğuna dair ihbar geldiğini ve bu silahların toplatıldıktan sonra değerleri üzerinden tüccar ve ehl-i İslama satılarak paranın silah sahiplerine verilmesini istemiştir. Yine bu emre göre hemen satılmayan silahlar, satıldıkça paraları sahiplerine vermek üzere güvenli bir yerde muhafaza edilecektir. BOA, *AE.SMST.III* 79/5836; bir süre sonra gayrimüslimlerin elindeki silahlar toplanarak deftere kaydedilmiş ve bu defterlerin bir sureti İstanbul'a gönderilmiştir. Bu defterlere göre Mora'da toplamda 7900 tüfek, 2159 tabanca (piştov), 1546 bıçak teslim alınmış ve bir kısmı satılarak parası sahiplerine verilmiştir. BOA, *C.DH.* 64/3189; Mora isyanına dair kaleme alınan yeni bir yayında, bir değerlendirme hatası sonucu bu silahların isyan nedeniyle toplatıldığı kaydedilmiştir. İlgili yayın için bkz. Cengiz Fedakar, "Mora İsyanı (1770)", *Tarihin Peşinde Bir Ömür: Abdülkadir Özcan'a Armağan*, haz. Hayrunnisa Alan-Ömer İşbilir-Zeynep Ayçibin-Muhammet Ali Kılıç, İstanbul 2018, s. 587-604.
- 8 Uzunçarşılı, *age.*, C IV/1, s. 392.

Mora kocabaşları da bu sırada ahaliyi tahrik etmeye çalışmıştır. Bunun için Mora'da bulunan Arnavutları yarımadadan çıkarmaya çalışan kocabaşlar, Arnavut ileri gelenlerinden dördünü eşkiya oldukları gerekçesiyle sürgüne göndermek istemiştir. Bu durum Rumlara cesaret vermiş ve Arnavutlara yönelik bir katliam hareketi başlamış, bu hareketler bir süre sonra da isyana dönüşmüştür.⁹

Mora'da bir isyan çıkması ihtimali, defalarca Osmanlı yönetimine bildirilmiş olsa da bunun dedikodudan ibaret olduğunu düşünen devlet ricali yeterli önlem almamıştır. Rus donanmasının Baltık Denizi'nden Akdeniz'e doğru yola çıktığı haberi ilk olarak Fransızlar tarafından bildirilmiş, ancak Rusların Akdeniz'de bir dayanak noktası olmadığını ve bu nedenle donanmanın iş göremeyeceğini düşünen yöneticiler bu haberi göz ardı etmiştir. Rus donanmasının öncü kısmı Minorca adasında bulunan Port Mahon'a geldiğinde, durumu İstanbul'a bildiren Cezayir-i Garb beylerbeyinin gayreti de karşılık bulmamıştır.¹⁰

Mora İhtilali adlı eserin müellifi Süleyman Penah Efendi de Hacı Murad'ın Rumları ifsad ettiğine dair Mora ileri gelenlerinden Sarım İbrahim Efendi'yi bilgilendirmiş, o da durumu Tripoliçe naibine aktarmıştır. Naib efendi, Süleyman Penah'ı yanına çağırarak İstanbul'a gönderdiği bilgilerin doğruluğunda şüphe olmadığını, ancak durum soruşturulursa mütesellim ve kocabaşların aksini iddia ederek kendilerinin cezalandırılmasına sebep olacağını belirterek yeni bir tahrirat kaleme almıştır.¹¹ İlerleyen günlerde Rus gemilerinin Zakesna (Zakintos) Adası limanında demirlemesi dahi dikkate alınmamıştır. Voyvoda Hacı Hüseyin ve Gaston naibi Ömer Efendi ittifak ederek, isyan çıkacağına dair söylenti çıkmasının nedeninin İstanbul tarafından talep edilen peksimetleri vermemek olduğunu, bu şekilde söylenti yayanların ise cezalandırılacağı şeklinde ahaliyi tehdit etmiştir.¹² Son olarak Mora tercümanı, ahalinin isyan hazırlığı yaptığını isyanın çıkmasından altı ay önce Mora mütesellimine bildirmiş, ancak mütesellim tercümana güvenmediği için bu haberi ciddiye almamış, üstelik bu konuyu dillendirmemesi için mütesellim tarafından tehdit edilmiştir. Tercüman, isyan sırasında adeta sadakatının bedelini

9 BOA, *KK.d* 60/1, s. 1.

10 Uzunçarşılı, *age.*, C IV/1, s. 393-394.

11 Süleyman Penah, bu durumu ilk olarak baş ayan Gördüslü Yusuf Bey'e anlattığını, onun gerekli önemi vermemesi üzerine İstanbul'da bulunan dostlarına yazdığı aktarmıştır. Ancak Yusuf Bey'in mektubunu ele geçirerek bu durumla ilgili Tripoliçe'deki iki kocabaşını bilgilendirdiğini, bunun üzerine kendisi hakkında Tripoliçe kadısından sürgün ilamı talep ettiklerini ancak kadının buna rıza göstermediğini aktarmıştır. Müellifin aktardığına göre kadı, Süleyman Penah'ın haklı olduğunu ancak Yusuf Bey'in zulmüyle baş edemeyecekleri için boyun eğmek zorunda kaldığını belirtmiştir. BOA, *KK.d* 60/1, s. 2.

12 Süleyman Penah Efendi, *Mora İhtilali*, vr. 5-7.

ödemek zorunda kalmıştır. İsyanın bastırılması esnasında Tripoliçe'ye giren ayan kuvvetleri, tercümanın evini de basmışlar ve kızına tecavüz etmişlerdir.¹³

Rus Donanmasının Harekâtı

Rusların Akdeniz harekâtı, II. Katerina'nın güvendiği devlet adamlarından olan Kont Aleksî Orlov tarafından planlanmıştır. Rus donanmasının amirali Orlov, Çanakkale Boğazı'nı kapatarak Osmanlı donanmasının çıkışını engellemeyi ve Akdeniz'deki adaları ele geçirdikten sonra Mora'dan Selanik'e dek büyük bir isyan çıkarmayı tasarlamıştır. Bu amaçla iki ayrı filo hazırlanmasına karar verilmiştir. Yedi kalyon, bir fırkateyn, bir bombardıman gemisi, dört nakliye gemisi ve iki hizmet gemisinden oluşan ve beş bine yakın asker taşıyan bu ilk filonun başına Amiral Spiridov getirilmiş ve derhal hazırlıklarını tamamlayarak yola koyulması emredilmiştir. Spiridov hazırlıklarını tamamlamış ve Temmuz 1769'da Kronstadt limanından ayrılmıştır.¹⁴

İlk filonun ayrılmasından hemen sonra İngiliz Amiral Elphinstone komutasında ikinci bir filonun hazırlanmasına başlanmıştır. Üç kalyon, iki fırkateyn ve üç küçük gemi olmak üzere toplam sekiz parça gemiden oluşan bu filonun temel amacı Çanakkale Boğazı'nı kuşatarak Osmanlı donanmasının Akdeniz'e açılmasını engellemektir. Elphinstone da hazırlıklarını tamamlayarak Ekim 1769'da yola çıkmıştır.¹⁵

Orlov ise isyanın başlamasından birkaç ay önce İtalya yarımadasında Livorno taraflarına gelerek burada gemilerin ihtiyaçlarını tedarik etmiş ve birkaç tane de gemi kiralamıştır. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra Spiridov kumandasındaki ilk filoya ait on beş gemi de Livorno'ya gelmiştir. Orlov, buradan Manya ahalisine gönderdiği mektupta bütün gemiler Manya limanına girmedikçe isyana başlamamaları için uyarılarda bulunmuştur.¹⁶

Rus donanmasının ilk filosu 1770 yılının Şubat ayı sonlarında Mora kıyılarına

13 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr. 8-9; "Mora Vakasına Dair Bir Zatın Yazdığı Tarih" başlığı ile kataloglanan risalede, tercümanın isyandan bir yıl önce durumu mütesellime bildirdiği kayıtlıdır. BOA, *KK.d.* 60/1, s. 9; bahsi geçen tercüman, Muhsinzade Mehmed Paşa'ya sadık bir şekilde hizmet ederken, halefi Osman Paşa ile anlaşamamış ve Mora'dan firar etmiştir. BOA, *KK.d.* 60/1, s. 15.

14 Ali Rıza İşıpek-Oğuz Aydemir, *1770 Çeşme Deniz Savaşı (1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları)*, İstanbul 2010, s. 121-122.

15 İşıpek-Aydemir, *age.*, s. 135.

16 BOA, *KK.d.* 60/1, s. 4.

ulaşmıştır. Mart ayı başlarında İstanbul'a gelen haberler, iki Rus kalyonunun Mora civarında dolaştığını ve Manya bölgesindeki ahaliyi isyan etmeleri için ikna etmeye çalıştıklarını bildirmekteydi. Bu haberler üzerine Rodos mutasarrıfı Cafer Bey bu gemileri ele geçirmek ve Mora kıyılarını korumak üzere tayin edilmiştir.¹⁷ Bundan kısa bir süre sonra da kapudan-ı derya İbrahim Paşa, Mora ve adalar civarının muhafazası ile görevlendirilmiştir.¹⁸

Rus donanmasının Mora kıyılarına geldiği sırada meydana gelen bir olay Orlov'un planını alt üst etmiş ve isyan planlanandan erken başlamıştır. Donanma Mora açıklarına geldiğinde bir kısım öncü kuvvet ileriye gönderilmiş, bu sırada çıkan fırtına yüzünden asıl filo Manya limanına girmek zorunda kalmıştır. Rusların geldiğini gören Manyalılar ise bunun isyan için bir işaret olduğunu düşünerek harekete geçmiştir. Manyalıların harekete geçmesi üzerine Orlov da mecburen buna iştirak etmiştir.¹⁹

Mora'daki isyan, sayıları elli bini bulan²⁰ asinin Mart 1770 başlarında Koron kalesini kuşatması ile başlamıştır. İsyanın önderlerinden Panayotti Benaki, yanındaki dört bine yakın Rum'a Rus askerî elbisesi giydirerek kuşatmaya katılmıştır. Planlarını değiştiren Aleksi Orlov da denizden kuşatmaya destek vermiştir. İsyan dalgası kısa sürede büyümüş ve yarımadayı sarmıştır.²¹

Asilerin Mora'daki Kazaları İşgali

İsyan başladığında asilerin ilk kuşattığı yer olan Koron kalesi hem karadan hem denizden kuşatılmıştır. Ancak hem kale surlarının sağlamlığı hem de kale halkının direnmesi sonucunda Koron hemen teslim olmamış kuşatma birkaç gün devam etmiştir. Karadan ve denizden kuşatılan Anavarın kalesi ahalişi on beş günlük direnişin ardından kale duvarının yıkılması nedeniyle vire şartıyla kaleyi teslim etmiş ve Girit ile İnebahtı tarafına gitmişlerdir. Moton kalesi de Koron gibi

17 BOA, C.HR. 16/761; BOA, C.BH. 239/11074.

18 BOA, C.BH. 238/11056.

19 Uzunçarşılı, *age.*, C IV/1, s. 394; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epeçeli, C V, İstanbul 2011, s. 651; Süleyman Penah'ın, isyanın bastırılmasından sonra ahalden duyarak aktardığına göre isyanın erken başlamasından hoşlanmayan Orlov, isyanın başarılı olması için Venedik körfezinden Arnavutluk sahillerine birkaç gemi gönderilmesi gerektiğini söylemiştir. Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr. 8;

20 Şemdanizade, asilerin sayısının seksen bin olduğunu kaydetmiştir. Şemdanizade Fındıklı Süleyman Efendi, *Müri't-tevarih*, C II/B, haz. Münir Aktepe, İstanbul 1980, s. 28.

21 Uzunçarşılı, *age.*, C IV/1, s. 395.

kuşatmaya direnmiş ve yardım gelmesi sonucunda kuşatmadan kurtulmuştur.²²

İsyan başladığı sırada memleketi Gaston kasabasında bulunduğu anlaşılan Süleyman Penah, buraya saldıran yirmi binden fazla asiye karşı kasabada savaşabilecek beş yüz kadar adam olduğunu ve dört-beş evde toplanarak savaş hazırlıkları yaptıklarını belirtmiştir. Kuşatma devam ederken Rumların top getirerek evleri yıkacağı haberi duyulmuştur. Bunun üzerine kasaba müdafileri “yardım geleceğine” dair sahte bir mektup ortaya çıkarmış ve ahali bu habere inanarak direnişe geçmiştir. Ahalinin direndiğini gören Rumların korkuyla kuşatmayı gevşetmesi üzerine seher vakti ahali kasabadan çıkmıştır. Bunu gören asiler ise ahalinin mallarını yağmayla meşgul olmuş, ardından ahalinin arkasından yetişerek hücum etmiştir. Müslümanlar on iki saatlik Balyabadra (Patras) yolunu mücadele içinde iki günde alabilmiş ve birkaç şehit, yaralı ve esir vererek Balyabadra varoşuna ulaşmıştır.²³

Gaston ahalisinin Balyabadra'ya varmasından on gün sonra asiler de buraya gelerek kalenin varoşunu ele geçirmiştir. Gastonluların da kaleye dahil olmasıyla asiler on bir adet top getirerek Balyabadra'yı dört bir yandan kuşatma altına almıştır. Balyabadra on dokuz gün boyunca kuşatma altında kalmıştır.²⁴

Manyalı asilerin on beş bin kişilik bir kısmı Arkadya kasabasını kuşatmıştır. Kasaba halkı silahlarını bırakarak vire ile kasabayı asilere teslim etmiştir. Ahalinin bir kısmı etraftaki kalelere giderken bir kısmı Arkadya'da kalmayı tercih etmiştir. Ancak bu tercih onların sonu olmuştur. Vire şartını bozan Manyalılar, Arkadya'daki Müslümanları büyük bir eve toplayarak evi ateşe vermiş ve hepsini diri diri yakmıştır.²⁵

Karitana, Londar ve Fenar kasabaları az sayıda asi tarafından kuşatılmış, bu kasabalarda yaşayan ahali asilerle savaşarak Tripoliçe'ye gitmiştir.²⁶ Kalamata'da ise yaklaşık on beş kadar Müslüman ahali vardı. Many'a da bulunan bu kasabada yaşayan ahali isyan çıkınca vire ile eşyalarını bırakmış ve Moton ve Koron

22 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr. 17; Anavarin'in ele geçirilmesinden sonra Orlov buraya gelerek bir manifesto yayınlamıştır. Bu manifestoda, II. Katerina'nın tek isteğinin Yunan halkını Türk hakimiyetinden kurtarmak ve İstanbul'a kadar ilerlemek olduğunu belirtmiş, bütün Rumlardan kendilerine yardımcı olmasını istemiştir. Zinkeisen, *age.*, C V, s. 653.

23 BOA, *KK.d* 60/1, s. 4; Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr. 10.

24 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr. 13.

25 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.13; BOA, *TS. MA.e* 519/18; BOA, *KK.d* 60/1, s. 5.

26 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.14.

kalelerine gitmişlerdir. Kalamata'nın batısında bulunan Andrusa'da yaşayan Müslümanlar ise kaleye sığınarak üç gün asilerle savaşmış, kaza metropolidinin aracılığıyla Moton ve Koron'a gitme imkanına kavuşmuşlardır.²⁷

Süleyman Penah'ın kardeşi ve akrabalarının bulunduğu Kalavrita kasabası asiler tarafından kuşatıldığı sırada kasabada yaklaşık yüz elli kişi bulunmaktaydı. Müellifin önceden haber vermesiyle asilere karşı hazırlıklı olan kasabalar, büyük bir evde toplanarak savaşmış ve asilerden otuz-kırk kadarını öldürmüşlerdir. Kalavrita kocabaşısı Zaimoğlu asiler ile kasabalılara aracılık etmiş ve kasabalılar silah ve eşyalarını bırakmayı kabul etmiştir. Kocabaşı Zaimoğlu, ahaliyi kasabada bulunan İspiloz manastırına getirmiş, etrafa adam göndererek sal tedarik etmek istemiştir. Ancak sallarmın gelmemesi nedeniyle ahali Rumeli tarafına geçmek için Vostice'ye varmıştır. Ahali buradan da Salona'ya gitmeyi başararak asilerin vahşetinden kurtulmuştur.²⁸

İsyan çıktığında Antonios Psaros ve Barkof önderliğindeki asilerin ilk hedeflerinden birisi Mizistre kazası olmuştur. Burası isyan sırasında asilerin en büyük vahşet sergiledikleri yerdir. Etraftaki kasabalardan gelenlerle birlikte kasabada bin beş yüze yakın Müslüman toplanmıştır. Mizistre kocabaşısı ise iki yüze yakın asiye evinde gizlemiş ve asiler buraya saldırdığında onlar da içerden Müslümanlara karşı savaşmaya başlamıştır.²⁹ Zor durumda kalan ahali baş ayan Hüseyin Bey'in isteğiyle vire şartıyla teslim olmayı kabul etmiştir. Kazada bulunan iki yüze yakın Arnavut ise silah bırakmayı reddetmiş ve şehit olana dek savaşacaklarını söylemişlerdir. Ahalinin silahlarını teslim alan Kalamata kocabaşısı Benaki önderliğindeki asiler, fırsattan istifade ederek ilk olarak ayandan Yusuf ve Hüseyin beyleri katletmiş, Hamdi Bey'i ise esir ederek Manya'ya göndermişlerdir. Kazada bulunan Arnavutlar ise doksan şehit vererek Tripoliçe'ye ulaşmayı başarmıştır.³⁰ Anabolu ileri gelenlerinin İstanbul'dan acil yardım talebi için gönderdikleri arza göre ise Müslümanlar silahlarını teslim ettikten sonra asiler vireye uymayıp bin

27 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.16.

28 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.15-16; arşivdeki bir belgede ise Mizistre'ye saldıran asilerin başında Zaimoğlu'nun bulunduğu ve Mizistre'nin ele geçirilmesinden sonra yüz bine yakın asinin başı burada kaldığı kayıttır. BOA, *TS. MA.e* 518/41; eski Mora mütesellimi Hasan Efendi'nin çukadarının takririne göre Zaimoğlu, Mora mütesellimine mektup göndererek kendilerinden emin olmasını ve kendi kazasında isyana katılan olursa idam edeceğini belirtmiştir. BOA, *TS. MA.e* 557/25.

29 Nagata, "Greek Rebellion of 1770 in the Morea Peninsula", s. 90.

30 BOA, *TS. MA.e* 557/25; Süleyman Penah Mizistre'de bulunan Arnavutların sayısını elli olarak kaydetmiştir. Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.17.

beş yüzden fazla Müslümanı katletmişlerdir.³¹ Mora'dan İstanbul'a gelen Lalelili Hacı Mustafa Efendi'nin çukadarı Hacı Ahmed'in verdiği bilgilere göre asilerin henüz ilk hücumunda dört yüz kadar Müslüman esir olmuş, üç yüze yakını da şehit düşmüştür. Ayrıca asiler, yedi sekiz kadar çocuğu da minareden aşağı atarak öldürmüştür.³² Kasabanın ele geçirilmesinin ardından Psaros, burada başpiskopos ve kocabaşılardan oluşan bir meclis oluşturmuş ve Mizistre'nin savunması için de üç bin Manyot tayin etmiştir.³³ Bir arşiv belgesine göre yalnızca Mizistre, Andrusa, Arkadya ve Anavarin kazalarında on beş binden fazla Müslüman asiler tarafından esir ve katledilmiştir.³⁴

Mora'nın yönetim merkezi olan Tripoliçe, etraftaki kasabalardan kaçan Müslüman ahalinin toplanmasıyla yaklaşık yedi bin kişilik savaşı bir güce ulaşmıştır. Kuşatmanın başladığı günlerde II. Katerina'nın adamlarından biri kale halkına bir mektup göndermiştir. 29 Mart 1770 tarihli mektubun içeriğinde kale halkının silahlarını bırakarak teslim olmaları halinde can ve mal güvenliklerinin sağlanacağı ve Müslümanlara ibadet hürriyeti tanınacağı belirtilmiştir. Ayrıca kale teslim alındıktan sonra gitmek isteyen Müslümanlara izin verileceği kaydedilmiştir.³⁵

Muhsinzade Mehmed Paşa'nın Seraskerliği

Ruslara savaş ilan edilmeden önce sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa idi. Ancak Mehmed Paşa, hazırlıklar tamamlanmadan savaş ilan edilmesine karşı olması nedeniyle III. Mustafa tarafından azledilmiş ve yerine savaş yanlısı olan Silahdar Mahir Hamza Paşa getirilmiştir.³⁶ Mora'da isyan başladığında Muhsinzade Mehmed Paşa gözden düşmüş bir vaziyette Anabolu'da muhafız olarak ikamet etmekteydi. Ortaya çıkan isyan, adeta Muhsinzade'nin şansının dönmesini sağlamıştır.

Muhsinzade Mehmed Paşa, henüz Anabolu muhafızı iken burayla ilgili gözlemlerini bir rapor haline getirerek İstanbul'a sunmuştur. Mehmed Paşa'ya göre Anabolu, Mora'nın savunması için hayati derecede öneme sahip olmasına rağmen, kalede

31 BOA, *TS. MA.e* 477/9.

32 BOA, *TS. MA.e* 518/41; Johann von Hammer-Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C VIII, çev. Mehmed Ata Bey, İstanbul 1999, s. 445.

33 George Finlay, *The History of Greece under Othoman and Venetian Domination*, London 1856, s. 309.

34 BOA, *TS. MA.e* 519/18.

35 BOA, *TS. MA.e* 758/33.

36 Ahmet Resmî Efendi, *Hulâsatü'l-İtibâr (1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi Tarihçesi)*, haz. Osman Köksal, Ankara 2011, s. 52; Uzunçarşılı, *age.*, C IV/1, s. 367-368.

kullanılır durumda silah olmadığını belirtmiştir. Kaledeki muhafızların sayısının oldukça az olduğunu belirten paşa, zahire depolarının da boş durumda olduğunu kaydetmiştir.³⁷

27 Şubat 1770'te altı Rus gemisinin Manya'da Mavromihali limanına girdiğine dair haberler Koron, Moton, Mizistre, Andrusa ve Londar ahalipleri tarafından İstanbul'a bildirilmiştir.³⁸ Mora'da isyan başladığı haberleri İstanbul'a ulaştığında ilk iş olarak Muhsinzade Mehmed Paşa Mora seraskerliğine getirilmiştir.³⁹ Muhsinzade Mehmed Paşa henüz Anabolu'da bulunurken İstanbul'a gönderdiği 4 Mart 1770 tarihli tahriratta asilerin Mora'da yaptıklarının ahaliyi dehşete düşürdüğünü ve bir an evvel bütün kalelere mühimmat ve asker gönderilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁰ Bu nedenle acil bir şekilde civarda bulunan İzdin, Tırhala, Çatalca gibi yerlerden üç bin asker gönderilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu nedenle İzdinli Beyzade Yusuf Ağa, Çatalcalı Ali Ağa, Yenişehirli İsmail Ağa gibi ayanlardan askerleriyle birlikte Mora'ya giderek Muhsinzade Mehmed Paşa'nın maiyetine girmesi istenmiştir.⁴¹ Ayrıca Mehmed Paşa, sadrazama gönderdiği tahriratta, Mora'da güvenliğin tam anlamıyla sağlanabilmesinin on-on beş bin askerle mümkün olduğunu belirterek, bu askerlerin de tedarik edilmesi talebinde bulunmuştur.⁴²

Mehmed Paşa'nın bu talepleri üzerine Mora'ya yakın yerlerden Yenişehir-i Fenar ayamı Ahmed Paşazade Osman Bey, bin nefer askerle Muhsinzade maiyetine gitmekle görevlendirilmiştir.⁴³ Eski Edirne bostancıbaşı olan İsmail Ağa'ya da mirmiran rütbesi verilerek, kapı halkından başka bin nefer süvari ile acilen Mora muhassılı Muhsinzade Mehmed Paşa maiyetine gitmekle mükellef kılınmıştır.⁴⁴ Aynı şekilde Avlonya mutasarrıfına gönderilen hükümde de kapı halkının yanı sıra bin nefer süvari yazarak Mora'ya gitmesi kaydedilmiştir. Yenişehir ayanından

37 Nagata, "Greek Rebellion of 1770 in the Morea Peninsula", s. 87.

38 BOA, *TS. MA.e* 477/9.

39 Yuzo Nagata, *Muhsin-zade Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi*, Tokyo 1982, s. 39.

40 BOA, *TS. MA.e* 699/24.

41 İzdinli Beyzade ve Çatalcalı Ali Ağa ve Tırhala'da Nimeti Beylerden üç bin nefer, Yenişehir ayamı ve Müderris Osman Bey'in ise bin beş yüz asker göndermesi talep edilmiştir. BOA, *C.AS.* 1119/49564; Beyzade Yusuf bin beş yüz asker ile Muhsinzade maiyetine gelmiştir. BOA, *TS. MA.e* 520/1.

42 BOA, *HAT* 8/293.

43 BOA, *AE.SMST.III* 7/442.

44 BOA, *C.AS.* 55/2574.

Müderriş Osman Bey ise bin beş yüz nefer piyade götürmekle görevlendirilmiştir.⁴⁵ Selanik mutasarrıfı Ali Paşa kapı halkıyla, Kavayeli İbrahim Paşa ise bin-iki bin askerle Muhsinzade Mehmed Paşa emrine gönderilmiştir.⁴⁶ Mora eski mütesellimi Hasan Efendi'nin çukadarı ise padişaha sunduğu arzda, Tripoliçe'de dört-beş bin asker bulunduğunu, yolda gelirken ise Livadiye'de Çatalca ayamı Ali Ağa'ya rast geldiğini, Ali Ağa'nın bin beş yüz asker, seksen yük cephane ve yüz yirmi yük peksimet ile Mora'ya gittiğini kaydetmiştir. Ayrıca Mora derbendi civarında İzdinli Beyzade Yusuf'un gönderdiği dört yüz piyade askerine rast gelmiş ve Beyzade'nin asker yazmaya devam ederek yazdıklarını Mora'ya gönderdiğini belirtmiştir. Son olarak Yenişehir civarında her biri yüz-yüz elli kişiden oluşan yedi serdengeçdi alayının kapıcıbaşı İsmail Ağa maiyetinde olmak üzere toplandığını belirterek arzına son vermiştir.⁴⁷

İsyanın Bastırılması

Asilerden kaçan Müslümanların sığındığı Tripoliçe, asilerin de son olarak ele geçirmeye çalıştığı yer olmuştur. 9 Nisan 1770 tarihinde Tripoliçe'yi kuşatan yirmi binden fazla asi, yarım saat süren şiddetli bir çarpışmadan sonra iki bin ölü bırakarak geri çekilmiştir.⁴⁸ Çevre kasabalardan buraya gelenlerin yanı sıra, yardım için emir gönderilen civar kaza ayanlarının da yetişmesiyle Tripoliçe'de on binden fazla Osmanlı kuvveti toplanmıştır.⁴⁹ 20 Nisan 1770 tarihli bir belgeye göre ise, Tripoliçe'yi kuşatan asilere karşı, akşam saatlerine doğru kaleden huruç eden askerler, toz fırtınasının da yardımıyla dört saate yakın süren bir savaştan sonra dört binden fazla asiyi öldürerek asileri hezimete uğratmıştır. Asilerin geride bıraktığı iki top ile on iki yük cephane de askerlerin eline geçmiştir.⁵⁰

Süleyman Penah'ın da içinde bulunduğu Balyabadra kalesi on dokuz gün kuşatma altında kalmıştır. Kuşatma devam ederken kale halkı tarafından yardım

45 BOA, C.A.S. 1078/47508.

46 BOA, C.A.S. 1079/47558; bir başka belgede ise Tırhalalı Nimet Bey'in bin nefer, Yenişehirli Müderriş Osman Bey'in bin beş yüz nefer, Yenişehirli Kapucubaşı İsmail Ağa'nın bin nefer, Çatalcalı Ali Ağa'nın bin nefer, İzdinli Beyzade Yusuf Ağa'nın iki bin nefer asker göndermesi, ayrıca Livadiye'den bin beş yüz nefer, Sarıgöl'den iki bin nefer ve İstefe'den bin beş yüz nefer asker toplanması ve acilen Mora'ya gönderilmesi istenmiştir. BOA, TS. MA.e 518/41.

47 BOA, TS. MA.e 557/25; 13 Nisan 1770 tarihli bir belgeye göre Müderriş Ahmed Paşazade Osman Bey'in ve İzdin voyvodası Beyzade Yusuf Bey'in biner nefer piyade askeri tahrir etmesi için hazineden 23.416,5 gurusu adamlarına teslim edilmiştir. BOA, AE.SMST.III 84/6199.

48 Nagata, "Greek Rebellion of 1770 in the Morea Peninsula", s. 94.

49 Nagata, *Muhsin-zade Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi*, s. 55.

50 BOA, TS. MA.e 509/1; Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.18.

çağırarak amacıyla Mora Kasteli'ne gönderilen bir Rumun çağrısıyla kaleye yardıma gelen üç yüz elli kadar Türk ve Arnavut askerinin de desteğiyle kuşatma kırılmış asiler kaçmaya başlamıştır. Huruç hareketinin ertesi günü Paskalya Bayramı'na denk geldiği için asiler o gün büyük bir hücum yaparak kaleyi ele geçirmeyi planlamış, ayrıca kendileri için de mükellef sofralar hazırlatmışlardır. Kuşatmanın kırılması ile birlikte bütün bu hazırlıklar, on dokuz gündür kuşatma altında kalan Müslümanlara kalmıştır. Süleyman Penah, isyan bastırıldıktan sonra gittiği İnebahtı'da eline geçen bir defterde, günde yirmi dört bin kişiye tayinat verildiğinin kayıtlı olduğunu zikretmiştir.⁵¹

Balyabadra'nın kurtarılmasından sonra asiler Gaston'a doğru kaçmaya başlamışlar, onları takip eden bin beş yüz-iki bin kadar asker in peşlerinden yetişmesiyle kısa bir sürede Gaston kasabası da kurtarılmıştır.⁵²

Vostice kasabasının asilerden temizlenmesi işi Arnavut bölükbaşı Papoli ve emrindeki askerlere havale edilmiştir. Kasabayı işgal eden asiler, kasabaya giren Arnavut askerini görünce bir manastıra girmişlerdir. Manastır duvarının yanında bulunan bir ceviz ağacını keserek duvara yaslayan Arnavut askerleri, bu ağacı merdiven olarak kullanmış ve manastırın çatısına çıkmıştır. Askerlerin manastıra girmesinden sonra asilerin tamamı öldürülmüştür. Kalavrita kasabası da Arnavut Çapar Süleyman ve Papoli'nin gayretleriyle asilerden temizlenmiştir.⁵³

Otuz binden fazla asi tarafından kuşatılmış olan Moton kalesinde sadece altı yedi bin kadar asker bulunmaktaydı. Kale halkının direncinin düştüğü bir sırada yetişen Müderris Osman Bey, Çatalcalı Ali Ağa ve İsmail Ağa ile beraberlerinde olan dört bin asker, asiler üzerine saldırarak üç saat kadar süren bir muharebeden sonra bin beş yüzden fazlasını öldürmüş ve mühimmatlarını ele geçirmiştir. Ele geçirilen yirmi üç balyemez topu ve dört adet humbara kaleye nakledilmiştir. Müderris Osman Bey, Moton'a gelirken karşılaştığı asilerle yirmi sekiz saat boyunca savaştığını ve aralarında bulunan isyanın altyapısını hazırlayan Mavro Mihali'nin kardeşinin esir alındığını, Rus altın nişanına sahip Başbinbaşı (H)Acı Yorgi'nin de öldürüldüğünü kaydetmiştir.⁵⁴

51 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.20-21.

52 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.22; BOA, *KK.d* 60/1, s. 7.

53 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.22; BOA, *KK.d* 60/1, s. 8.

54 BOA, *TS. MA.e* 520/1; Süleyman Penah ise muhasırları yıpratma konusunda başarılı olamayan kale halkından üç yüz kadarının kaleden çıkarak asilere saldırdığını ve bu şekilde kuşatmanın kırıldığını kaydetmiştir. Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.23.

İki bine yakın askerle Moton kalesine zahire nakliyle görevlendirilen Beyzade Ağa, zahireyi teslim ettikten sonra yönünü Anavarin'e çevirmiştir. Beyzade Ağa'nın yanı sıra Çatalcalı Ali Ağa ve Müderris Osman Bey'in de gelmesiyle birlikte asiler paniklemiş ve kaledeki topların bir kısmını gemilere nakletmiş, kalanları parçalamış, ayrıca iç kaleyi de yıkarak kaleden firar etmişlerdir.⁵⁵

Anavarin'in kurtarılmasından sonra Çatalcalı Hacı Ali Ağa Arkadya'ya gönderilmiş ve bu asileri gaffet üzere bularak kısa sürede kasabayı ele geçirmiştir. Kalamata ve Andrusa üzerine Hacı Osman Bey ile İsmail Ağa tayin edilmiş ve bu kasabalar da kısa sürede asilerden temizlenmiştir. Bundan sonra Mizistre, Karitana, Londar ve Fenar kasabaları da asilerden temizlenerek isyan tamamen bastırılmıştır.⁵⁶

İsyanın bastırıldığını bildiren Muhsinzade Mehmed Paşa'nın kaimesine cevaben İstanbul'dan gönderilen hüküm, adeta isyanın bastırılmasını özetleyen bir nitelik taşımaktadır. Buna göre Vostice kasabasındaki asiler üzerine bin sekiz yüz piyadesi ile gönderilen Beyzade Yusuf, kasabadaki asileri iki buçuk saat süren bir mücadelenin ardından bozguna uğratmış, altmış kadarını öldürürken, kırk kadarını esir almıştır. Asilerin geri kalanı ise kasabanın dışında bulunan üç manastıra sığınmıştır. Aman dileyenlerin manastırdan çıkmasına izin verilmiş, diğer manastırlardan birisi de ateşe verilmiştir. Bin kadar asinin toplandığı son manastır ise gayet muhkem olup orduda bulunan Arnavut askerleri merdivenler yaparak manastırın çatısına çıkmış ve buradan manastırın içine girerek asilerin tamamını öldürmüşlerdir. Gaston'un kurtarılması için Selanik Mutasarrıfı Ali Paşa'nın selam ağası adamlarıyla birlikte gönderilmiş ve buradaki asiler de tamamen öldürülmüştür. Asilerin toplandıkları önemli noktalardan birisi olan Anavarin'e ise Kapıcıbaşı İsmail Ağa, Çatalcalı Ali Ağa ve Müderris Osman Bey üç bine yakın askerle hareket etmişler, Londar derbendinde buldukları haberi gelen Başbinbaşı Acı Yorgi ve Manya kapudanlarından Komnedor'un yanı sıra iki bin kadar asinin üzerine gitmişler ancak iki yüz kadar asinin öldürüldüğü, iki yüzünün de esir alındığı mücadeleden sonuç alınmamış ve askerler firar etmiştir. Firar eden askerlerin geldiği yerde bulunan Acı Yorgi, Mavromihali'nin kardeşi Yani ve üç yüz elli kadar asi tekrar savaşa başlamış, ancak bu sefer de asiler firar ederek bir kuleye sığınmışlardır. Burada yapılan yirmi sekiz saatlik savaşın ardından Acı Yorgi'nin de içinde bulunduğu üç yüzden fazla asi öldürülmüş, asilerin elinde bulunan otuz kadar esir ise kurtarılmıştır. Anavarin'in kurtarılmasından sonra altı saat uzaklıkta bulunan

55 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.24.

56 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.25.

Moton üzerine giden askerler, sekiz bin kadar asinin üzerine hücum etmiş ve altı saat kadar süren bir muharebeden sonra asiler mağlup edilmiş, cephaneleri de ele geçirilmiştir.⁵⁷

İsyan bastırıldıktan sonra öldürülen bir Rumun üstünde, isyandan önce II. Katerina'nın Rumlara hitaben yazdığı bir mektup ele geçirilmiştir. Mektupta II. Katerina, Rumların her an isyana hazır bulunmaları ve isyan ettiklerinde kendilerine gerekli silah ve mühimmatın verileceğini vadedmiş, Müslümanların arasına nifak sokara birbirlerine düşürmeye çalışmalarını tavsiye etmiştir. Katerina, mektubuna tek amacının Hıristiyanları, Müslüman tahakkümünden kurtarmak olduğunu vurgulayarak nihayet vermiştir.⁵⁸

İsyanın bastırıldığını ve Osmanlı donanmasının gelmek üzere olduğunu haber alan Aleksı Orlov, Moralıları isyana teşvik eden Papazoğlu Mavromihali ve Panayotti Benaki'yi de yanına alıp Anavarin'i terk ederek bölgeden ayrılmış, 7 Haziran 1770'te de Rusların tamamı Mora'dan çekilmiştir.⁵⁹

Rus amirali Orlov, isyanın başarısız olmasında Mora ve Adalar ahalisinin coğrafya ve diğer konulardaki bilgisizliğinin neden olduğu düşüncesiyle bu bölgeden çok sayıda genç erkek toplayarak Moskova'da eğitmek üzere yanında götürmüştür.⁶⁰

İstanbul'dan isyanı bastıran Muhsinzade Mehmed Paşa'ya ve Kapudan-ı derya Hüsameddin Paşa'ya gönderilen emirde, Mora kıyılarında güvenliğin sağlanması ve Mora'da isyana katılan ahalden pişman olarak itaati kabul edenlerin affedilmesi ve isimlerinin defter haline getirilerek İstanbul'a gönderilmesi kaydedilmiştir.⁶¹

Manya kabilelerinden bazıları ve isyana katılan köyler, Muhsinzade Mehmed Paşa'ya gönderdikleri arzlarda ve Mora Müslümanlarının ileri gelenlerinin hazır bulunduğu meclislerde isyana katıldıkları için pişman olduklarını belirterek raiyetliklerinin kabul edilmesini dilemişlerdir. Bunun için de ödedikleri cizyeyi arttırmayı, Mora'ya Rus ya da Frenk gelirse içlerine almamayı ve isyanın önderlerinden Mavromihal, Benaki, Tanaşi ve Komantorya'nın tekrar Mora'ya gelmesine izin vermemeyi taahhüt etmişlerdir.⁶² Yorgaki Mavromihal ve on bir

57 BOA, C.AS. 1093/48238.

58 BOA, TS. MA.e 384/23-1.

59 Uzunçarşılı, *age.*, C IV/1, s. 397.

60 Süleyman Penah Efendi, *age.*, vr.8.

61 BOA, C.DH. 189/9437 (1-2).

62 BOA, C.DH. 344/17181-3, 4, 6, 7, 8, 9, 10.

kişi ise gönderdikleri 24 Eylül 1770 tarihli arzda aşağıdaki şartları peşinen kabul etmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir:

- 1- 1770 senesi için 4500 guruş haraç verip, gelecek senelerde eskiden verdikleri miktarı vermek.
- 2- Silahlarını teslim etmek, esir ettikleri Müslümanları özgür bırakmak, mukataa sahiplerine öşür vermek ve valinin buyruklarına uymak.
- 3- Mora'ya gelecek Rus gemilerini ve adamların valiye teslim etmek. Aynı şekilde Maltuz gemilerini de Mora limanlarına sokmamak ve gemilerinde çalışmamak. Korsanlık için yapılan gemileri yok etmek.
- 4- Mora'daki Müslümanları korumak.
- 5- Emirlere karşı gelenleri ele geçirmek için gelen devlet görevlilerine yardımcı olmak.
- 6- Bu taahhütleri çiğneyen köyler, devlete on beş bin guruş vermekle yükümlü olmak.
- 7- Osmanlı tebaası olmaları hasebiyle yapacakları seyahatlere izin verilmek.
- 8- İçlerinde fesat çıkarmaya çalışanları cezalandırmaları için izin verilmek.⁶³

İsyan Bastırıldıktan Sonraki Gelişmeler

Mora ahalsininin yukarıda belirtilen talepleri İstanbul tarafından kabul edilmiş ve Moralılar tekrar itaat altına alınmıştır. Bundan sonra sıra Mora'nın tekrar imarına gelmiştir. İsyanın ardından Muhsinzade Mehmed Paşa hem Mora'daki kalelerin tamiri hem de bu kalelerin zahire ve cephanelerinin tedariki için çalışmıştır. Mehmed Paşa, Mora kalelerinin ihtiyacı olan dört yüz kantar siyah barutu İstanbul'dan talep etmiş, buna karşılık Selanik cizyedarına gönderilen hükümde barutun bedelinin Selanik cizyedarı tarafından ödenmesi ve acilen Mora'ya gönderilmesi emredilmiştir.⁶⁴ Bu kapsamda ilk iş olarak İnebahtı kalesindeki toplar yenilenmiştir.⁶⁵ Yine Anabolu kalesinde ihtiyaç duyulan yüz kantar barut İstanbul'dan gönderilmiştir.⁶⁶ Ancak bu sırada yaşanan bazı gelişmeler, "Mora fatihi" olarak anılan Muhsinzade Mehmed Paşa'yı oldukça zorlamış ve bir süre

63 BOA, *C.DH.* 344/17181-2.

64 BOA, *AE.SMST.III* 15/998; BOA, *C.AS.* 24/1053.

65 BOA, *AE.SABHI* 64/4488.

66 BOA, *AE.SMST.III* 4/250.

sonra Mora'dan ayrılmak zorunda bırakmıştır.

Mehmed Paşa, 31 Ağustos 1770 tarihinde İstanbul'daki kapı kethüdasına gönderdiği mektupta askerinin ulufe tayinatı için ayda dört yüz kese akçe gerektiğini ve bu miktarın verilecek terakkilerle her geçen gün arttığını kaydetmiştir. Bu durumun kendisini oldukça üzdüğünü ve düşünceye sevk ettiğini belirten Mehmed Paşa, sadaret kaymakamına ilettiği üzere kendisinin başka bir yere tayinini talep etmiştir.⁶⁷ Ancak Muhsinzade'nin bu talebi hemen kabul edilmemiş ve Mora'daki problemlerle bir süre daha uğraşmak zorunda kalmıştır. Askerlerin masraflarının yanı sıra isyan bastırıldığı sırada ayanlarla birlikte gelen Arnavutların yerli ahaliye yaptığı zulümler de Mehmed Paşa'yı adeta canından bezdirmiştir.⁶⁸ Arnavutları dizginleyemeyen Muhsinzade Mehmed Paşa, İstanbul'a gönderdiği arzlarda başka bir yere tayinini istemiştir. 1770 yılının Aralık ayında Mehmed Paşa'nın isteği kabul edilerek kendisi Rumeli seraskerliği ile görevlendirilmiş, yerine ise Mora muhassılı olarak vezir Osman Paşa getirilmiştir.⁶⁹

Osman Paşa'nın Mora'daki ilk görevi Moton, Koron ve Anavarın kalelerinin tamir edilmesi olmuştur. Bu amaçla Görice ve civar kazalardan kale tamiratında çalışmak üzere beş yüz nefer duvarcı ustası ve amele gönderilmiştir.⁷⁰ Ancak kısa süre görev yapan Osman Paşa, ardından gelen diğer Osman Paşa ve Ali Paşa, ahaliyi devlete ısındırması gerekirken yaptıkları zulümlerle ahalinin tepkisini çekmiştir. Sadrazamın padişaha sunduğu arza göre mal toplama sevdasına düşen bu üç paşadan en son tayin edilen Ali Paşa, kapısında sekiz yüz Arnavut nefer bulundurmasına rağmen iki bin beş yüz askere ulufe verdiğini iddia ederek Mora'nın cizye gelirlerine haksız bir şekilde el koymuştur. Bu duruma karşılık

67 BOA, *TS. MA.e* 873/68.

68 BOA, *TS. MA.e* 877/76.

69 BOA, *C.DH.* 269/13413; Arnavutların zulümleri bu dönemde sona ermemiştir. Bundan yaklaşık on yıl sonra Arnavutların yol açtığı sorunlar sık sık İstanbul'a şikâyet konusu olmuş ve Arnavutların kontrol altına alınması işi devleti uzun bir süre uğraştırmıştır. Devlet, Mora'daki görevlilere gönderdiği emirlerde Arnavutların Mora'dan çıkarılması ve bir daha Mora'ya girmelerine müsaade edilmemesi konularını üzerinde özellikle durmuştur. BOA, *AE.SABH.I* 22/1826; BOA, *AE.SABH.I* 36/2673; BOA, *AE.SABH.I* 62/4340; Arnavutların Mora'da yarattıkları ilk problem, isyandan yaklaşık on bir yıl önce meydana gelmiştir. Mora ahalisinin şikâyetine göre, ayan ve zabitanın kapılarına sekban olarak giren Arnavutların birer bahane ile ahaliye zulmettikleri, kapısız olanların ise köy köy dolaşarak zorla yem ve yiyecek aldıkları kaydedilmiştir. Mora'daki yerel idarecilere gönderilen hükümde huzursuzluğa neden olan Arnavutların Mora'dan çıkarılması emredilmiştir. BOA, *AE.SMST.III* 22/1540.

70 BOA, *AE.SMST.III* 4/217.

padişah, Ali Paşa'nın azledilerek yerine başka bir valinin atanmasını emretmiştir.⁷¹

İsyanın sonra ermesinden yaklaşık on yıl sonra ise Mora'nın eskiden olduğu gibi şenlendirilmesi için çalışılmıştır. Bu hususta devletin izlediği ilke, İzmir, Livadiye ve Atina gibi yerlere giden reayanın Mora'ya geri döndürülmesi şeklindedir. Mora'yı terk eden ahalinin tekrar iskân konusuna devletin ihtimam göstermesinin temel nedeni cizyenin toplanmasında karşılaşılan sorundur. Mora'daki kazalar boşalmasına karşın cizye defterlerine göre mevcuttan çok daha fazla cizye toplanması gerekmektedir. Örneğin defterlere göre Anabolu'da bin dokuz yüz altmış cizye mükellefi kayıtlıyken, fiilen beş yüz kişi ancak cizye vermekteydi. Mora muhassılı Osman Paşa, bu sorunu ortadan kaldırmak amacıyla buldukları yerde ikamet edecek olanların cizyelerinin de ilgili defterlere aktarılmasını ve Mora kazalarından silinmesini talep etmiştir. Ancak Sultan I. Abdülhamid, bu durumun Mora muhassılığının gelirlerinde de değişikliğe neden olacağı gerekçesiyle her kazanın reayasının tekrar kendi kazalarında iskân edilmesine karar vermiştir. İlgili belgeye göre Mora'daki karışıklıklar esnasında yaklaşık yirmi binden fazla kişi Mora'dan kaçarak zikredilen şehirlere yerleşmiştir.⁷²

İskânın yanı sıra isyana katılıp Mora'dan kaçan ahalinin devlet tarafından el konulan mallarının hayatta olanların kendilerine, ölenlerin ise varislerine iade edileceği belirtilmiştir.⁷³

İsyan sırasında Mizistre'de şehit olan timar ve zeamet sahiplerinin dirlikleri mahlul kalmıştır. Ayrıca isyanda malları yağmalanan ve evleri yıkılan Müslümanlar da yardıma muhtaç hale gelmiştir. Muhsinzade Mehmed Paşa söz konusu dirlikleri kaza ahalisinden müstehak olanlara vermek için Mizistre'de ikamet etmek ve seferde kendi sancağı altında eşmek ve mevcut bulunmak kaydıyla tahsis etmek istemiştir. Ancak ordu mensuplarından bazıları bu durumu suiistimal ederek sadece arzuhal ile dirlik talep etmiştir. İstanbul'dan gönderilen hükümde dirlik talep edenlerin bizzat arzlarını sunmalarına dikkat edilmesi istenmiştir.⁷⁴

71 BOA, *TS. MA.e* 791/72.

72 BOA, *AE.SABH.I* 108/7395; BOA, *AE.SABH.I* 110/7489; Nagata, Mora'dan İzmir civarına yapılan göçlerle buradaki Rum nüfusun arttığını ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Türk-Yunan savaşlarının nedenlerinden birisinin de bu durum olduğunu belirtmektedir. Nagata, "Greek Rebellion of 1770 in the Morea Peninsula", s. 96.

73 BOA, *AE.SABH.I* 219/14493; sahiplerine iade edilen emlak ve arazilerle ilgili kayıtlar için bkz. BOA, *A.DFE.d* 359, ayrıca bkz. BOA, *D.BŞM.d* 5010.

74 BOA, *AE.SMST.III* 206/16249.

Sonuç

1770 yılında Mora’da meydana gelen bu isyan, kısa ve uzun vadeli sonuçları açısından oldukça önem taşımaktadır. İsyân Muhsinzade Mehmed Paşa’nın ve Mora’ya yakın yerlerde bulunan ayanların çabalarıyla kısa sürede bastırılmıştır. İsyân sırasında, ayanların maiyetinde olarak Mora’ya gelen Arnavutlar, isyan bastırıldıktan sonra da burada kalmaya devam etmiştir. Ancak Arnavutlar bir süre sonra Mora’da yaşayan halka saldırmaya ve mallarını yağmalamaya başlamış, bu durum Mora’da asayişin sağlanmasının önünde bir süre daha engel olmuştur.

Muhsinzade Mehmed Paşa’nın isyanın bastırılmasında ayanlardan büyük destek alması, Osmanlı Devleti için ileride büyük bir sorun haline dönüşecek olan ayanlığın yükselmesine neden olmuştur. 1771 yılının Aralık ayında ikinci kez sadrazamlığa getirilen Mehmed Paşa, Mora isyanının bastırılmasında yardımlarını gördüğü ayanları önemli görevlere getirmiştir. Bu minvalde örneğin Müderris Osman Paşa Bosna ve ardından Rumeli valiliği, Çatalcalı Ali Paşa vezaret ve Halep valiliği, Yenişehirli İsmail Ağa Tırhala mutasarrıflığına getirilerek taltif edilmiştir. Ortaya çıkan bu durum, devletin zor zamanlarında sık sık ayanlardan yardım istemesine neden olmuş ve bir süre sonra ayanlar taşradaki en önemli güç haline gelmiştir.

Mora’da isyanın başladığı haberleri İstanbul’a geldiğinde hareket için hazırlıklara başlayan donanma, ancak isyanın bastırıldığı günlerde Mora kıyılarına ulaşmıştır. Burada Rus donanması ile çatışmaya giren donanma, mağlup olmuş ve Çeşme limanına sığınmıştır. Rus donanması, burada sıkışan Osmanlı donanmasını toplar, humbaralar ve ateş gemileri ile ateşe vererek yok etmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti’nin donanmasını kaybetmesine neden olmuştur.

Moralı Rumlar her ne kadar isyan bastırıldıktan sonra pişman olduklarını belirterek af dilemişlerse de Rum tebaanın zihnine bu dönemde yerleşen bağımsızlık, bir başka deyişle “Osmanlı’dan kurtulma” düşüncesi, Rusların devamlı bu düşüncüyü kışkırtmasıyla Yunan bağımsızlığına dek süregelmiştir. Bu dönemden sonra Mora’da meydana gelen küçük çaplı ayaklanmalar ve olaylar, 1821’de çıkacak büyük ayaklanmanın adeta öncüsü olmuştur. 1821’de Kalavrita kasabasında iki yüze yakın Müslümanın öldürülmesi ile başlayan bu isyan kısa sürede bütün Mora’yı kaplamış ve 1822’de bağımsızlık ilan edilerek geçici bir Rum hükümeti kurulmuştur. Osmanlı Devleti bir süre sonra bu isyanı bastırmış olsa da Avrupa devletlerinin baskısıyla Rumların özerkliğini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Kaynaklar**Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)**

BOA, *A.DFE.d* 359.

BOA, *AE.SABH.I*, 22/1826, 36/2673, 62/4340, 64/4488, 108/7395, 110/7489, 219/14493.

BOA, *AE.SMST.III* 4/217, 4/250, 7/442, 15/998, 22/1540, 206/16249, 79/5836, 84/6199, 206/16249.

BOA, *C.AS.* 24/1053, 55/2574, 1078/47508, 1079/47558, 1093/48238, 1119/49564.

BOA, *C.BH.* 238/11056, 239/11074.

BOA, *C.DH.* 64/3189, 269/13413, 189/9437 (1-2), 344/17181-2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10.

BOA, *C.HR.* 16/761.

BOA, *D.BŞM.d* 5010.

BOA, *HAT* 8/293.

BOA, *KK.d* 60/1.

BOA, *TS.MA.e* 384/23-1, 477/9, 509/1, 518/41, 519/18, 520/1, 557/25, 699/24, 758/33, 791/72, 873/68, 877/76.

Makale ve Kitaplar

Ahmed Refik, “Sokollu Mehmed Paşa ve Lehistan İntihabatı”, *TOEM*, nr.35, İstanbul 1331, s. 663-687.

Ahmet Resmî Efendi, *Hulâsati'l-İtibâr (1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi Tarihçesi)*, haz. Osman Köksal, Ankara 2011.

Berker, Aziz, “Mora İhtilali Tarihçesi veya Penah Efendi Mecmuası”, *Tarih Vesikaları*, C II/7, s. 63-80; C II/8, s. 153-160; C II/9, s. 228-240; C II/10, s. 309-320; C II/11, s. 385-400; C II/12, s. 473-480, İstanbul 1942-1943.

Fedakar Cengiz, “Mora İsyamı (1770)”, *Tarihin Peşinde Bir Ömür: Abdülkadir Özcan'a Armağan*, haz. Hayrunnisa Alan-Ömer İşbilir-Zeynep Aycibin-Muhammet Ali Kılıç, İstanbul 2018, s. 587-604.

Finlay, George, *The History of Greece under Othoman and Venetian Domination*, London 1856.

Gündoğdu, Birol, *Ottoman Construction of the Morea Rebellion, 1770s: A Comprehensive Study of Ottoman Attitudes to the Greek Uprising*, Toronto Üniversitesi Doktora Tezi, Toronto 2012.

Hammer-Purgstall, Johann von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C VIIIçev. Mehmed Ata Bey, İstanbul 1999.

İşipek, Ali Rıza- Aydemir, Oğuz, *1770 Çeşme Deniz Savaşı (1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları)*, İstanbul 2010.

Nagata, Yuzo, "Greek Rebellion of 1770 in the Morea Peninsula", *The Memoirs of the Tōyo Bunko*, Tokyo 1988, s. 85-101.

Nagata, Yuzo, *Muhsin-zade Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi*, Tokyo 1982.

Süleyman Penah Efendi, *Mora İhtilâli (1770)*, haz. Abdullah Zararsız, Ankara 2017.

Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, *Miiri't-tevarih*, haz. Münir Aktepe, C II/B, İstanbul 1980.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C IV/1, Ankara 2011.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C V, İstanbul 2011.

